

Recenzijos ir apžvalgos

Jane F i s h b u r n e C o l l i e r.
From Duty to Desire: Remaking Families in a Spanish Village*.
Princeton University Press, 1997.
304 p.

Laisvosios rinkos visuomenėse, pavyzdžiui, Jungtinėse Amerikos Valstijose, vyrąjančią „pasirinkimo“ mantrą daugelis antropologų apibrėžtų šitaip: „pasirinkimas“ – tai ir „kultūrai“, ir „tradicijoms“ vienodai priskirtina ideologija, kurios daugiau ar mažiau apirusių griuvusių lauko tyrinėjimų metu dažnai aptinkame kaimuose ir miestuose. Tačiau vienas dalykas modernaus vartotojo pasirinkimą pripažinti ideologija, antras – apibūdinti ją etnografiškai ir trečias – išeiti už mūsų etnografinių tiriamųjų teiginių ribų, siekiant išanalizuoti, kaip jų gyvenime kinta „tradicijos“ ir „pasirinkimo“ vaidmuo. Jane Collier savo provokuojančioje ir metodologijos bei teorijos požiūriu stimuliuojančioje knygoje *From Duty to Desire* (Nuo pareigos prie troškimo), kurioje teigiama, kad, neperpratus mažose vietovėse atliktų etnografijų, neįmanoma suprasti įvairiausiai saitais susaistytame pasaulyje vykstančių didesnių procesų, imasi visų šių trijų užduočių.

Ši knyga neįprasta daugeliu požiūrių. Jos pagrindą sudaro lauko tyrimai, kuriuos Collier kartu su vyru atliko XX a. septintojo dešimtmečio pradžioje Andalūzijos kaime Los Olivos, o vėliau, XX a. devintojo dešimtmečio pradžioje, dar kar-

tą toje pat vietoje pakartojo. Knyga taip pat nemažai paremta lauko tyrimų užrašais ir keliais kitų trijų antropologų išspausdintais straipsniais. Minėti antropologai, Richard ir Sally Price bei Michelle Rosaldo, dirbo Los Olivos kaime XX a. septintajame dešimtmetyje. Dėl to Collier turėjo galimybę pateikti itin išsamų to laikotarpio kaimo gyvenimo paveikslą. Knygos problematiką atspindi vieno iš Collier respondentų komentaras, kad anksčiau kaimiečiai laikydavęsi tradicijos, bet dabar jaunimas pradėjęs „gyventi savo galva“. Collier naudojasi šiuo kontrastu, siekdama išnagrinėti įvairius Los Olivos kaimo gyvenimo aspektus ir parodyti per dvidešimt metų įvykusius pokyčius. Tačiau užuot sutikusi su slinkti nuo „tradicijos“ prie „modernybės“ tiksliai atspindinčiu teiginiu, kuri it aidas atkartoja daugelis kaimo gyventojų, autorė tvirtina, kad pasikeitė ne kas kita, o tik žmogaus veiksmams *pateisinti* vartojamas diskursas. Kitaip sakant, tokios frazės kaip, pavyzdžiui, „socialinių konvencijų laikymasis“ ir „individualios pilnatvės pasiekimas“ – tai *įteisinantys diskursai*. Jie maskuoja kitas socialinių santykių ir galios ryšių tąsas bei pokyčius, kurie driekiasi nematomojoje akivaizdumo pusėje.

Taigi Collier renkasi Foucault požiūrį: ji nepasitiki modernybės pažadais išlaisvinti nuo neva varžančios tradicijos. Autorė neabejotinai kritikuoja Giddenso darbą, kuriame teigiama, jog modernybė žmonėms siūlant tokias „pasirinkimo“ galimybes, kurios net nesisapnavo „tradicinėms“ visuomenėms (nepaisant to, ar galimybę rinktis žmonės vertina teigiamai, ar žiūri į ją kaip į našta). Collier tvirtina, kad šitoks modernybės paveikslas nedera nei prie to, ką ji pati asmeniškai matė XX a. septintajame dešimtmetyje Los Olivos kaime galimybių apimties prasme, nei

* Versta iš: *Identities: Global Studies in Culture and Power* 9: 117–122, 2002. Copyright © 2002 Taylor & Francis. Dėkojame recenzijos autoriui dr. David E. Sutton iš Pietų Ilinojaus universiteto (JAV), Antropologijos departamento (Southern Illinois University, Carbondale, IL 62901), maloniai sutikusiam šią recenziją paskelbti mūsų žurnale (red.).

prie žmonių gyvenimo suvaržymų, kuriuos ji regi tariamai laisvame ir moderniam XX a. devintajame dešimtmetyje. Šitokios stačiokiškos ir šiandienų viešpataujančių ideologijų nepaisančios pozicijos įrodymus privalo duoti etnografija. Kaip tik šioje srityje Collier itin pajėgi, kiekviename savo knygos skyriuje ji nagrinėja po temą, dėstomas mintis pakaitomis iliustruodama tai XX a. septintojo, tai devintojo dešimtmečio pavyzdžiais.

Pagrindiniu pokyčiu Collier laiko socialinės struktūros slinktis: nuo visuomenės, kurioje turto paveldėjimas yra pagrindinis žmogaus likimą lemiantis veiksnys, prie visuomenės, kurioje socialinę padėtį lemia darbas už atlygį (lygiomis dalimis išskirstomas paveldas – tai norma, kurios laikytasi skirtingais autorės tyrimo laikotarpiais). Autorė nuolat kartoja šią pagrindinę slinktį, siekdama paaiškinti diskursų transformacijas, pradedant diskursu, kuris žmogaus veiksmus pateisina tuo, kad reikia laikytis tradicijos, ir baigiant diskursu, kuris žmogaus veiksmus pateisina tuo, kad reikia „išsiklausyti į vidinius troškimus“, pavyzdžiui, merginimo, vedybų, vaikų priežiūros ar gedėjimo kontekste. Collier atidžiai analizuoja socialinių lyčių (gender) santykių kismą. Šia analize aš pasinaudosiu, siekdamas iliustruoti jos požiūrį kituose skyriuose.

XX a. septintojo ir devintojo dešimtmečio merginimą aprašančiame skyriuje Collier nagrinėja ir kintančią praktiką – perėjimą nuo labai atidžiai prižiūrimų ir metų metus trunkančių merginimų prie palyginti trumpų privačių merginimų – ir kintantį diskursą, kuris dabar reikalauja, kad jaunimas reikštų, o ne malšintų savo natūralius troškimus, kitaip sakant, perėjimą nuo „garbės“ prie „romantinės meilės“. Remdamasi žinomomis socialinėmis lyties (gender) teorijomis, Collier aptaria dvi idealiai tipiškas moteriškas kūno struktūras, koreliuojančias su dviem idealiai tipiškomis darbo ir turto organizacijomis. Kai paveldas - svarbiausias dalykas, į moters kū-

ną žvelgiama kaip į silpną vietą, kurią lengvai pažeidžia kitų vyrų prasisiskverbimas, galintis mesti iššūkį paternalinėms paveldo linijoms. Savo moterų negebantys suvaldyti vyrai kelia grėsmę socialinei sistemai, o moterys galingos, kadangi potencialiai gali suardyti socialinę sistemą. Toliau Collier rašo apie tam tikrus dvigubus saitus, į kuriuos moterys išipainioja plintančioje rinkos ekonomikoje. Panašiai kaip Ortner (Ortner S. 1974. *Is Female to Male as Nature is to Culture?*, Rosaldo M. Z., Lamphere L. (eds.). *Woman, Culture and Society*: 66–88. Stanford: Stanford University Press) autorė pastebi, kad moterų kūnai suprojektuoti kūdikių gamybai, tuo tarpu vyrų kūnai skirti daiktų produkcijai (p. 73). Įdomu, kad „paveldėjimo sistemoje“ moteris pateisinama, jei savo vaikų paveldo ir jų būsimos socialinės padėties labui imasi ekonominių siekių, todėl protingomis moterimis žavimasi. Ir atvirkščiai, „pasiekimų sistemoje“ moterys tenkinasi išlaikyti meilės vyrui ir vaikams sritis, bet koks moters ekonominis išskaičiavimas laikomas „godumu“ ir grėsme namams. Taigi sistema *reikalauja*, kad moterys, užuot buvusios racionalios ir apskaičiuojančios, reikštų savo emocijas ir elgtųsi kaip „kvailos moterys“, o ne kaip guvios šeimos turto vadybininkės.

Collier, aprašydama kintančią merginimo praktiką, ypač gerai pastebi kai kuriuos patirties ir galios dviprasmiškumus. XX a. septintajame dešimtmetyje ilgai trukdavęs merginimas buvo iš dalies laisvės nuo ištekėjusios moters, kaip šeimos turto vadybininkės, pareigų ir atsakomybės laikotarpis. Iš autorės aprašymo, kuris man priminė daug klasikinės pietvakarių Europos etnografijos dalykų, matyti, kaip vyresnės kaimietės skatino jaunąsias į priešvedybinį laikotarpį žvelgti kaip į paskutinę galimybę tyrai pasilinksinti ir pasidžiaugti, net jeigu dėl to iš tikrųjų reikėtų suvaldyti seksualinį troškimą, siekiant išlaikyti socialines konvencijas: „Navedusius vaikus ir netekėjusias merginas ska-

tindavo pramogauti. Iš vedusių/ištekėjusių suaugusiųjų būdavo tikimasi aukoti malonumus pareigai“ (p. 87). Tačiau nors jaunų vyrų gyvenimo atsakomybė nevaržydavo (jie, be kita ko, seksualinius troškimus tenkino socialiai priimtiniu būdu, pasitelkdami prostitutas), jų, kaip nevedusių vyrų, socialinis statusas nebuvo aukštas. Iš jaunų vyrų būdavo tikimasi, kad jie tenkins savo sužadėtinių įgeidžius ir troškimus. Ir nors apskritai *laikyta*, kad jaunų moterų per tą laikotarpį atsakomybė nevaržė, Collier, tiesą sakant, tvirtina, kad vedybos iš tikrųjų palengvindavo moters našta (bent iš pradžių), kadangi moteriai staiga atsiverdavo galimybė kreiptis į netekėjusias seseris pagalbos ir neatsiliepti į kitų ištekėjusių giminaičių moterų prašymus, „nes jai reikia atlikti savo (pačios) pareigas“ (p. 95).

Kai Collier XX a. devintajame dešimtmetyje vėl sugrįžo į kaimą lauko tyrimų daryti, minėtosios merginimo sistemos neberado. Ją buvo pakeitęs individualaus pasirinkimo ir romantinės meilės diskursas. Šitai kaimiečiai išgyveno kaip „tradicijos netektį“, tačiau, Collier manymu, vietoj vieno papročio radosi kitas: „Modernūs papročiai nėra vien tai, ką bet kuris normalus žmogus darytų, atpalaiduotas nuo „tradicijos“ varžtų. Modernūs papročiai labiau atspindi ypatingą „normalumo“ supratimą, kurį skatina profesinės sėkmės diskursas“ (p. 101). Siekdama iliustruoti emocinį triūsą, kurio privalo imtis jauni vyrai ir moterys, kad „užtikrintų vidinių troškimų ir išorinių veiksmų atitiktį“ (p. 104), arba, kitaip sakant, kad užtikrintų, jog jie *nori* to, ką jie daro, Collier išnagrinėjo XX a. devintojo dešimtmečio naratyvus. Collier, kaip ir Foucault, tvirtina, kad anksčiau žmonės galėjo palyginti „laisvai“ galvoti, ką nori, kadangi savo veiksmus pateisindavo „socialinių konvencijų laikymusi“. Vėliau, kai merginimas, atidžiai stebint tėvams ar kaimo gyventojams, liovėsi, žmonėms teko vieniems „tyrinėti ir plėtoti vienas kitam jaučiamus jausmus“

(p. 105) ir nuolat sekti šių jausmų plėtra, tuo pat metu slopinant arba kovojant su jausmais, galinčiais prieštarauti idėjai, kad jie paklūsta savo jausmams. Taigi Collier teigia, kad naujasis „papatrys“ tiek pat slegia ar vaduoja, kiek ir ankstesnysis, tik daro tai subtiliau.

Ką visa tai reiškia socialinių lyčių (gender) galios pusiausvyros požiūriu, – kita tema. Ją Collier irgi nagrinėja, ir vėl jos piešiamas paveikslas gana sudėtingas. Autorė remiasi Foucault mintimis apie galios ir pasipriešinimo mikropraktikas ir jo idėjomis apie struktūrinę galią, kurią Wolf (Wolf E., 1990. Distinguished Lecture: Facing Power – Old Insights, New Questions, *American Anthropologist* 92, p. 587) apibrėžia kaip galią „išskleisti ir paskirstyti socialinį darbą“. Struktūrinei galiai atstovauja poslinkis nuo ūkio ir turto paveldėjimu grindžiamos ekonomikos prie rinkos ekonomikos. Foucault idėjos autorės diskusijoje atspindi tuos būdus, kuriais rinkos ekonomikos šalyse sėkmingai formuojamas „troškimas“ ir su juo susijusi diskursinė „individualios sėkmės“ praktika. Aptardama XX a. septintojo dešimtmečio kaimiškuosius socialinių lyčių (gender) santykius, autorė mini skirtingas praktikas, rodančias tuo metu galiojančius socialinių lyčių (gender) nelygybės ar galios skirtumų tipus. Taigi keliuose puslapiuose Collier aptaria merginimo papročius kaip moteriškos galios raišką, kadangi jie atitinka jaunų moterų reikmes (p. 90), ikivedybinių lytinių santykių tabu nepažeidžiančią moterų „veiksmų laisvę“ (p. 92), moterų „galią tarti ne“ savo sužadėtinių seksualiniams reikalavimams“ (p. 93), jaunų vyrų gebėjimą „vyrauti“, ribojant moterų judesius ir aprangą (p. 94), faktą, kad netekėjusios moterys negali „kontroliuoti“ laiko, kurį jos turi skirti kitiems giminaičiams, nes jie to reikalauja (p. 95), ir pagaliau faktą, kad „sprendimas“, kada vesti/tekėti, visados būdavo vyrų rankose (p. 96). Tačiau kaip šios skirtingos galios rūšys sistemingai

viena su kita siejasi? Ar jos suorganizuotos hierarchiškai? Ar galia – tai lošimas su nuline suma, ar ji potencialiai auga, kaip ir rinkos ekonomikos diskurse? Tai – ne Collier kritika. Collier paprasčiausiai siūlo mums gerą etnografinį išsamų aprašymą, kuris aprėpia daugelį aspektų turintį ir dažnai prieštarinę socialinių lyčių (gender) galios reiškinį. Antra vertus, mane pribloškia tai, kad nors antropologai per pastaruosius kelis dešimtmečius prie savo teorinio arsenalo *prijungė* naujas galios sąvokas (Foucault, Gramsci ir Marso politinės ekonomijos sampratos), jie retai mėgino sistemingai susieti šias skirtingas galios dimensijas. Trumpai tariant, ar pasistūmėjome toliau nuo pastebėjimo, kad yra daug svarstytinų galios dimensijų?

Collier formuoja atitinkamai ilgą ir etnografijos požiūriu patrauklų skyrių apie kintančius vedybų papročius, stebėdama, kaip keičiasi vyrų ir moterų galios santykiai. Iš to tikrai matyti, kad, vienai lyčiai praradus tam tikrą kiekį galios, tokį patį kiekį galios įgyja kita lytis. Autorė vaidina tipiską antropologams „įkyrios musės“ vaidmenį. Ji kvestionuoja savo respondentų (ir apskritai modernizacijos teoretikų) požiūrį, kad moterys įgijo galios dėl slinkties nuo kaimiškumo prie miestiskumo ir nuo ūkiu prie rinka pagrįsto gyvenimo. Kaip pastaruosius kelis dešimtmečius tvirtino marksistai feministai, rinkos kapitalizmas linkęs silpninti moterų galią ir statusą. Collier analizė it aidas atkartoja šį požiūrį. Tačiau Collier eina tolyn, atsekdamą pokyčius tiek moterų statuso (jis smunka), tiek *diskurso* apie moterų padėtį požiūriu. Autorė siūlo įdomų ir naują teiginį, paaškinantį, kodėl moterų [savo padėties] suvokimai prasilenkia su „realybe“.

Nors tai yra teiginys, turintis ekonominį pagrindą, tačiau jame labai daug dėmesio skirta diskursams. Collier atseka moterų galios nykimą iki to momento, kai moterys praranda galią kontroliuoti turta: moterys jau ne „bendrasavininkės“, įnešančios į santuoką, taigi ir į šeimos reputaciją lygiai

išteklių dalį (kuria jos toliau kontroliuoja, nepaisydamos juridinių kliūčių). XX a. devintajame dešimtmetyje moterys pasidarė priklausomos nuo vyro karjeros ir finansų, ir šeimos statuso atžvilgiu. Autorė tvirtina, kad tik vyro veiksmai gali pagerinti arba susilpninti šeimos statusą. Taigi, pasak Collier, moterys realiai praranda galią tuomet, kai jų skaistybė liaujasi buvusi atidžiai stebima: moterys, būdamos neištikimos arba grasindamos neištikimybe, nebegali suteršti šeimos garbės kaip visumos; vadinasi, tvirtina Collier, jos nebedisponuoja galingu ginklu.

Pasak Collier, tai, kame žmonės išvelgia moterų statuso kilimą, tėra aplinkybė, kad šiandien moterims prieinami tokie „džiaugsmi“, kurie jų motinoms buvo draudžiami, pavyzdžiui, šiandien moterys gali išeiti vakare į gatvę „pasižmonėti“. Moterys taip pat naudojasi „laisve“ leisti pinigų savo reikmėms, tuo tarpu jų motinos „privalėdavo“ taupyti pinigus šeimos paveldui. Tam tikra prasme Collier teigia, kad egzistuoja atvirkštinė laisvės ir galios priklausomybė, pavyzdžiui, minėtos skaistybės atveju. Tačiau kitais atvejais, ypač aptardama vadinamąjį vyrų dominavimo mito atsikartojimą, ji minėtą prieštarą paskirsto tarp laisvės ir galios, dar kartą parodydama, kad tai tėra diskursyvus ekranas, kuriame neatsispindi realūs įvykiai. XX a. septintajame dešimtmetyje atrodė, kad vyrai laisvai leido laiką baruose, o moterys privalėjo laikytis namų. Tiesą sakant, laiko leidimas bare vyrams buvo privalomas dalykas: bare būdavo sudaromi sandoriai, ten būdavo palaikoma reputacija. Antra vertus, ištėjęsios moterys tik atrodė prirakintos prie nuobodžių namų apyvokos darbų (didžiąją jų dalį moterys atstumdavo atlikti jaunesnėms giminaitėms). Ištėjęsios moters laikas būdavo skirtas autonomiškai veiklai, įtraukdavusiai ją į viešąją kaimynų, giminių ir draugų sritį, kurioje moteris naudodavosi kančios ir pasiaukojimo *retorika*, kaip savo moralinio autoriteto dalimi.

Reikia pastebėti, kad Collier teiginys supriešina ją su jos pačios respondentų sveiku protu. Šis knygos aspektas labai nepostmodernus ta prasme, kad, nors refleksyviai, tačiau tam tikrame lygmenyje autorė tariasi „geriau“ už savo tiriamuosius žinanti, kas aplinkui vyksta. Ji geba paaiškinti ir tai, kas turėjo daugiau galios XX a. septintajame ir devintajame dešimtmetyje, ir tai, kodėl jos tiriamieji nemato to, ką mato ji (tačiau nediskutuoja apie tai, kokią reikšmingą įtaką feministinis sąjūdis padarė ispanų sąmonei). Būtų įdomu žinoti, kaip į Collier pažiūras ar į jos knygą reaguoja kaimo moterys ir vyrai. Turbūt tai žinodama, Collier skyrių apie vedības baigia prieštaringa gaida, pateikdama kelis pavyzdžius apie moterų subjektyvius galios įgijimo jausmus, joms išitraukiant į miesto darbo rinką, ir apie moterų galią devintajame dešimtmetyje, kai jos tiesiogiai meta iššūkį savo sutuoktinių pažiūroms (šitokios galios jos neturėjo XX a. septintajame dešimtmetyje, kai viešasis diskursas reikalavo vyriškojo autoriteto). Teigti, kad šitokia diskursyvi galia „nereali“, tiesą sakant, būtų gana Foucault dvasios neatitinkantis dalykas, kadangi tuomet reikia atmesti socialinių lyčių (gender) ideologijos svarbą vyrų-moterų galios „realijoms“.

Du skyriai apie vaikų priežiūrą ir gedėjimą tęsia anksčiau minėtą analizę tomis pat vėžėmis. Paskutinis skyrius stumia ją iš esmės naujomis kryptimis klausdamas, ką „tradicijos laikymosi“ ir „gyvenimo savo galva“ prieštara reiškia „tradicijos“ praktikai. Kitaip sakant, koks skirtumas tarp „buvimo tradicišku“ ir „tradicijų turėjimo“? Collier pateikia puikią debatų dėl „tradicijos išradimo“ apžvalgą, ypač sutelkdama dėmesį į antropologo etines dilemas, kai reikia rinktis arba politiką, arba „tiesą“. Autorė irgi įneša savo įnašą į šiuos debatus: ji aptaria prekybos būdus, kuriais naudodamasi modernybė sukonstravo tradicijų reikmę (kaip reakciją į ekonomikos ir rinkos racionalumą).

Tačiau šiuo metu tradicijos – tai labiau ne racionalaus tapatumo (šokis, drabužis, maistas) raiškos, negu įprastinės išminties saugyklos (merginimo papročiai). Vadinasi, kaip XX a. devintojo dešimtmečio respondentai „renkasi“ meilę ir racionaliąją rinką, taip jie renkasi ir tradicijas, susijusias su privačia malonumo sritimi, ir naujai įvertinto etninio bei nacionalinio identitetų raišką, o ne „papročių laikymąsi“, dabartinio diskurso požiūriu, atrodanti kaip „atsilikėliškumą“.

Collier pritaria daugeliui neseniai atliktų tyrimų, kurių rezultatai rodo, kad moderniojoje ideologijoje ir nacionalinėje mitologijoje „moterų asocijavimas su tradicija perdėtai determinuotas“ (p. 210). Jeigu vyrai – tai „piliečiai“, asocijuojami su aktyvumu racionalioje ekonomikos ir prekybos rinkoje bei politikos pasaulyje, tuomet moterys – būsimų piliečių reproduktorės ir kultūrintojos, emocijų ir vertybių sergėtojos ir individualiajame, ir kolektyviajame (nacionaliniame) lygmenyje. Iš to Collier neveda savo galios slinkties analizei svarbių išvadų, tik sako, kad XX a. devintajame dešimtmetyje moterys privalo įtikinti save, kad jos iš tikrųjų nori atlikti visą nuobodų į tradicinius papročius įeinantį paruošiamąjį darbą už scenos. Būtų įdomu Collier skaistybės analizę pritaikyti simboliniam moterų, kaip tautos motinų, vaidmeniui. Ar tokia pat galia, kurios, Collier teigimu, moterys semdavosi iš savo potencialios grėsmės šeimos garbei, jos semiasi iš to fakto, kad, atsisakydamos perduoti jaunajai kartai nacionalinę kultūrą arba – dar baisiau – atstumdamos tautinius vyrus užsieniečių labui, moterys dabar pajėgios kelti grėsmę tautos garbei?

Šiais laikais retą etnografinį veikalą verta skaityti daugiau kaip vieną kartą. Šis – kaip tik iš tų retųjų. Būtent dėl to, kad remiamasi išsamiais lauko tyrimais, siekiant išnagrinėti tokias visuotinį susidomėjimą keliančias problemas kaip „modernybės“ išgyvenimas; ši knyga – apgalvotas priešnuodis kai kurioms filosofuojančioms spe-

kuliacijoms modernybės tema, kurioms stinga paprastų žmonių patirties. Šia knyga sėkmingai naudojami doktorantams mokytis ir ketinu naudotis, kai skaitysiu kursą pažengusiems bakalaurų lygio studentams. Tikiuosi, kad klausimai, su kuriais plūkiama Collier, padės sudaryti lauko tyrimų planą ateities projektams. Įdomu būtų sužinoti, kaip šiandien, po dvidešimt metų, atrodo „vadovavimasis širdimi“, smarkiai pasikeitus darbo struktūroms ir mobilumui, atsiradus globalizacijai, praėjus feministinės veiklos dvidešimtmečiui. Kokias naujas modernybės konfigūracijas rastume ir kokias galios teorijas naudotume joms analizuoti?

David Sutton

Išvertė Miranda Navickienė

Ignas Končius. Mano eitis kelias: atsiminimai. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2001. 367 p., 8 iliustr. lap. (Iš Lietuvos nacionalinio muziejaus archyvo. T. 1).

Lietuvos nacionalinis muziejus, kasmet išleidžiantis po kelias išliekamosios vertės turinčias knygas, trečiąjį tūkstantmetį pradėjo dar viena nauja serija, skirta archyvinės medžiagos skelbimui. Tuo mokslui ir juo besidomintiems asmenims bus padaryta gera paslauga, pagerbtas tautos kūrybos istorijos tyrinėjimais užsiėmusių žmonių triušas.

Pirmasis šios serijos tomas skirtas, anot pratarinės pavadinimo, mokytam žemaičiui profesoriui Ignui Končiui (1886–1975). 2001 m. birželio 29 d. knyga buvo pristatyta muziejaus salėje gausiai susirinkusiems darbuotojams ir svečiams. Tekstą spaudai pateikė Vilniuje gyvenantis vyriausias jo sūnus Algirdas, spaudai parengė Žyngintas Būčys, Rita Eirošiūtė, Vitalija Jočytė. I. Končius – plačiašakė

asmenybė – fizikos profesorius, etninės kultūros tyrinėtojas, visuomenininkas, medžio drožinėtojas. Ne veltui viename nekrologe buvo pavadintas šimto nuopelnų žmogum. Ilgą gyvenimo kelią pradėjęs žemaitiškame vienkiemyje Purvaičių sodoje (Žlibinų sen., Plungės r.), mokėsi Palangos progimnazijoje, Liepojos gimnazijoje, studijavo Peterburgo universitete, mokytojavo Palangoje ir Stavropolyje, dėstė Dotnuvoje, profesoriavo Kaune, 1941 m. sovietų vežtas sušaudyti į Červenę, tačiau nesušaudytas, po Antrojo pasaulinio karo gyvenęs Vokietijoje DP stovyklose, dirbęs Bostone, karštinčiaus metus praleidęs Putname. Palaikai urnoje laikyti Čikagoje, 1994 m. palaidoti Vilniuje, Rasose, 1946 m. mirusios žmonos kape. Tačiau niekada nepraradęs žemaitiškų šaknų: daugiausia tyrinėjo savo gimtąjį regioną, dvi savo knygas pavadino „Žemaičio šnekomis“, „Žemaičių kryžiai ir koplytėlės“. Praėjusio šimtmečio ketvirtajame dešimtmetyje stodamas į Šiaulių kraštotyros draugiją, tautybės skiltyje pasirašė esąs žemaitis. Tačiau jo nuveikti darbai vertingi visai Lietuvai.

Knyga susideda iš pratarinės, dviejų dalių, žodynėlio ir bibliografijos. Pratarinėje apžvelgta I. Končiaus biografija, mokslinė veikla, daugiausia dėmesio skiriant etninės kultūros tyrinėjimams.

Kaip paprastai prisiminimai pradeda mi nuo tėvų kilmės, jų apibūdinimo, ūkininkavimo, kaimynų aprašymo. Toliau nuo mokymosi Palangos progimnazijoje iki atsikėlimo į Bostoną viskas aprašoma beletrizuotais vaizdeliais. Šios dalies pabaigoje prisimenama apie talkininkavimą Kaune kuriant skanseną (Oro muziejų), Zoologijos sodą, fizikos terminų kūrimą, Simono Daukanto draugiją, Žemaitijos kryžių ir koplytėlių, jose esančių skulptūrų registravimą. Nusakomas ir vienas žemaičių būdo bruožas (ne veltui J. Kudirkos pavadintas psichologinės lietuvių etnografijos pradininku): „Ne taip jau lengva pažinti žemaičius. Jie gerai prisiziūri, kol

žmogum patiki. Bet patikėjo – padarys, ką tik nori. Žinoma, čia ne užsispyrimas, bet atsargumas. Juos istorija pamokė“ (p. 93). Būtų galėjęs pridurti, kad gerų pažinčių žemaičiai neužmiršta visą laiką.

Antroji dalis pradedama 1953 metų pirmos dienos pasivaikščiavimu Bostono parke. Ir čia tuoj prisimena ir aprašo vaikystės laikus tėviškėje: apie algų išmokėjimą samdiniams Kūčių vakarą, žvirblių gaudymą daržinėje, žiemos darbus. Toliau rasime visko. Net grįždamas iš Červenės mirties nasrų pasidomėjo baltarusių kolūkiečių ikikarine buitimi. Prisimena kaimo žmonių gyvenimą Stavropolio krašte. Rašoma apie keliaujančius žydus kromininkus, klumpdirbius, žlugčio skalbimą. Įterpiama ir pasakų apie gaidelį ir katinėlį, oželį, striuką žmoną. Prisimenama 1924 m. kelionė su Viktoru Ruokiu palei Miniją, 16 varstų važiuojant iš Purvaičių į Žlibinus, sodai, želdiniai, ganyklos, du keltai, maudymasis kubile, įdomesni gimtosios apylinkės žmonės. Bent keliose vietose grįžtama prie mėgtosios tyrinėjimų srities: koplytėlės su šv. Jono skulptūra, gimtosios sodybos koplytėlės medyje. Iš prieškarinio VDU Teologijos-filologijos fakulteto žurnalo „Sotero“ perspausdinamos dvi įvadinės dalys apie Žemaitijos kryžių ir koplytelių statistiką.

Gale pridedamas žemaičių kalbos žodynėlis ir I. Končiaus bibliografijos rodyklė. Ji sudaryta pagal E. Makariūnienės parengtą leidinį „Ignas Končius. Literatūros rodyklė“ (1990) ir V. Miliaus pateiktus 1990–1999 m. pasirodžiusių pozicijų papildymus. Rodyklė suskirstyta į dvi grupes: knygos ir sraipsniai; literatūra apie Igną Končių. Pirmoji grupė apima 1905–1999 metus ir turi 282 pozicijas, antroji – 1913–1999 metus ir turi 152 pozicijas. Pagal ją matome didelį I. Končiaus indėlį į fizikos ir etnologijos mokslus, visuomeninių gyvenimą, atgarsius apie jį mokslinėje ir populariojoje spaudoje.

Tekstą puošia 26 išraiškingos nuotraukos, rodančios I. Končių nuo vaikystės

iki gyvenimo emigracijoje. Priešpaskutinėje nuotraukoje 13 skirtingų dydžių Rūpinotojų, mažiausias pupos dydžio. Jų eilė supa iš vienos lazdos išdrožinėta grandinė. Ji rodo didelį I. Končiaus nagingumą ir kantrybę. O paskutinėje nuotraukoje, pavadintoje „Šeimos likimas“ sukomponuoti penki pasvirę ar perlaužti kryželiai, simbolizuojantys šeimą ištikusią negandą. Leidinio viršelius puošia I. Končiaus darytos nuotraukos: vienoje jų matome kelią, primenantį knygos pavadinimą, prie jo stovintį kryžių, pintinę tvorą, kitoje – seną sodybą.

Pora pastabėlių. Be reikalo pasikuklinta nenurodant pratarmės „Mokytas žemaitis“ autoriaus. Bibliografijos pradžioje parašyta, kad nepatikrinta literatūra pažymima žvaigždute. Bent jau „Žemaičių kryžius ir koplytėles“ buvo galima rasti Vilniaus bibliotekose. Be to, šią knygą tuoj išleidus pasirodė ne dvi, kaip nurodyta, o šešios recenzijos.

Išvada būtų tokia: kas ieškos malonaus skaitymo – ras to; kam reikės etninės kultūros duomenų – irgi bus užganėdintas, be to, susipažins su neeilinės asmenybės veikla tautos laisvės ir kančios laikotarpiais.

Vacys Milius

Sacred Wood: the Contemporary Lithuanian Woodcarving Revival. Ruta T. Saliklis (ed.). Madison: Elvehjem Museum of Art, University of Wisconsin, 1998. 56 p., ill.

Katalogas „Šventas medis: šiuolaikinės lietuvių drožybos atgimimas“ skirtas pristatyti lietuvių tautodailininkų skulptūros parodą, kuri buvo eksponuota Elvehjem Dailės muziejuje Medisone (JAV) 1998 m. gegužės 30 – liepos 12 d. Parodos kuratorė ir katalogo sudarytoja Rūta Saliklis.

Katalogas sudarytas iš dviejų dalių. Pirmojoje spausdinamos dvi pratarmės ir keturi straipsniai. Antrojoje, kataloginėje dalyje, supažindinama su parodos eksponatais. Kaip rašo Elvehjem dailės muziejaus direktorius Russell Panczenko pratarmėje, su parodos koncepcija jį supažindino profesorė Beverly Gordon 1995 m. Direktoriui pasirodė įdomu ir reikalinga pristatyti amerikiečiams jiems nepažįstamą drožybos tradiciją, tuo labiau kad „tiek universiteto, tiek muziejaus misija yra tyrinėti naujas sritis ir publikuoti tyrimo rezultatus“ (p. 6). Direktorius padėkoja visiems padėjusiems rengti parodą, sudaryti ir išleisti katalogą – tiek autoriams, tiek teikusiems finansinę paramą. Kuratorės padėkoje (p. 7) R. Saliklis savo ruožtu dėkoja direktoriui R. Panczenko už suteiktą galimybę suruošti šią parodą bei išleisti katalogą, dėkoja visiems prisidėjusiems rengiant parodą bei leidžiant katalogą.

Toliau spausdinami keturi straipsniai. Pirmasis – Beverly Gordon „Sluoksninės ir šifruotos mintys: lietuvių liaudies metaforinės skulptūros galia“. Įdomu skaityti užsienietės išpūdžius bei asociacijas, kurias jai sukėlė lietuvių drožėjų skulptūrėlės. Vedama pirmojo išpūdžio, žingsnis po žingsnio autorė artėja prie skulptūrose išreikštos minties suvokimo. Autorė remiasi ir kitais katalogo straipsniais, padedančiais jai geriau suprasti užkoduotas siužetų prasmes. B. Gordon trumpo esė tikslas yra pradėti diskusiją apie lietuvių liaudies skulptūrą platesniame kontekste. Kiti autoriai stengėsi išaiškinti skirtingas skulptūrų prasmes, o ji bandė atskleisti jų svarbą, parodyti, kad ši meno forma yra dinamiška ir daugialypė, be perstojo keičiasi ir išreiškia daugelį minčių bei funkcijų. Autorė parodo, kaip meninė mintis įgyja paslėptą arba užšifruotą formą, kada menininkas negali laisvai ir nepriklausomai dirbti. Autorė taikliai pastebi, kad gana ironiška, jog dauguma naujų simbolių ir formų bei naujų prasminių sluoksnių lietuvių skulptūrose atsirado ir išstobulėjo

kultūrinių suvaržymų laikotarpiais, kada drožybos tradicija buvo nuslopinta ar pertraukta. Autorės nuomone, lietuvių skulptūrų jėgą sudaro jų meniškumas ir daugelis prasmių, kurias jos perduoda. B. Gordon straipsnis tarsi apibendrina kitų trijų autorių tekstus, todėl prasmingiau būtų buvę jį dėti po visų kitų.

R. Saliklis straipsnio „Šventas miškas“ įžangoje trumpai aptaria miško svarbą lietuvių pasaulėjautoje. Poskyryje „Liaudies skulptūros istorija“ ji aptaria skulptūros tradiciją nuo XVII a. iki šių dienų, nusako keletą atvaizduotų skulptūrose šventųjų bei memorialinių paminklų funkcijas. Toliau apžvelgiama liaudies skulptūros raida XX a.: nuo pirmųjų parodų iki antrojo nacionalinio atgimimo laikotarpio – 9-ojo dešimtmečio. Trumpai pristatomas Kryžių kalnas ir jo istorija (p. 14–15). Poskyryje „Kūriniai parodoje“ aptariami kai kurie parodoje eksponuoti darbai, nurodant ir jų fotografijas kataloge. Kadangi katalogas skirtas amerikiečių publikai, tai autorė plačiau paaiškina kai kuriuos terminus, kaip antai *kaukas*, *vaidila* ir kt. Autorė darbus aptaria pagal temas: pagoniški įvaizdžiai, krikščioniškos temos, istoriniai įvykiai ir herojai, folkloras. Kiekvienos temos kai kuriuos siužetus paaiškina plačiau, atskleidžia jų paslėptas prasmes, kadangi eksponuojamos statulėlės sukurtos sovietiniais metais, kada buvo toleruojamos tik tam tikros temos. Paskutiniame poskyryje „Drožėjai“ apibūdinami šiuolaikiniai drožėjai, jų kūrybos motyvai, visuomeninė padėtis. Straipsnis iliustruotas pakartotomis kataloginės dalies iliustracijomis.

Norėtusi išsakyti keletą pastabų. Figūrinės skulptūros tradiciją autorė pradeda nuo XVII a. ir sieja su plačiu krikščionybės prigijimu. Tačiau šį teiginį reiktų patikslinti: liaudies skulptūros istoriją Lietuvoje pradėti nuo XVII a. galima tik tuomet, jei kalbama apie krikščionišką skulptūrą, tačiau apskritai skulptūros tradiciją derėtų pradėti nuo archeologinių laikų. Autorės pateikta šv. Petro interpretacija kelia

abejonių (p. 14). Ji rašo, kad spaudos draudimo laikotarpiu (1865–1904) šv. Onos ir šv. Petro su knyga skulptūros išreiškė subtilų protestą, o šie šventieji tapo draudžiamos spaudos platintojų globėjais. Dėl šv. Onos, mokančios Mariją, siužeto abejonių nekyla. Tačiau šv. Petro pagrindinis atributas yra raktai, simbolizuojuojantys Dangaus karalystės vartus ir reiškiantys jo kaip tų vartų sergėtojo funkciją. O knyga yra pagalbinis atributas, nurodantis šv. Petro kaip apaštalo veiklą. Knyga kaip vienas atributų sutinkama visų apaštalų atvaizduose, todėl reikėtų ir jiems priskirti tą pačią – draudžiamos spaudos platintojų globėjų funkciją. Tačiau apaštalų atvaizdai daugiausia buvo paplitę kapinėse statomuose paminkluose. Šv. Petro, Dangaus karalystės vartų sergėtojo, siužetas kapinėse irgi daug dažnesnis nei kitose vietose. Todėl šv. Petras ir kiti apaštalai, artimi Kristaus mokiniai ir sekėjai iškyla kaip ypatingi tarpininkai tarp žmogaus ir Dievo, užtikrinantys laimingą pomirtinį gyvenimą. Todėl vargu ar galima juos sieti su spaudos draudimu.

Autorės teiginys, kad tik atgavus Lietuvai nepriklausomybę 1918 m. suklestėjo kryžių dirbimas ir jų kai kuriose vietose buvo pristatyta kas 100 pėdų, netikslus (p. 14). Priešingai, daugiausia įvairių mažosios architektūros paminklų visoje Lietuvoje statyta būtent XIX amžiuje. O XX a. pirmojoje pusėje, ypač po Pirmojo pasaulinio karo, kryžių ir kitų paminklų statymas sumažėjo. Tai patvirtina ir I. Končiaus statistika. Palyginęs 1912 ir 1932 m. surinktus duomenis, jis apskaičiavo, kad per 20 metų dingo 47,8% paminklų, o naujų pastatyta 7,7% (1934. *Žemaičių kryžiai statistikos šviesoje, Gimtasai kraštas* 1, p. 45). Rašydama apie skulptūrų ir paminklų naikinimą sovietiniais metais, autorė nurodo, kad propagandos tikslais jos buvo kaupiamos Ateizmo muziejuje, įsikūrusiame buvusioje Romos katalikų katedroje Vilniuje (p. 14). Ši nuoroda klaidinga, nes Ateizmo muziejus niekada nebuvo Vilniaus ka-

tedroje. Jis buvo įkurdintas šv. Kazimiero bažnyčioje.

Alė Počiulpaitė straipsnio „Gumbuotos šakos: lietuvių liaudies skulptūra“ (į anglų k. vertė Edmondas Saliklis) pradžioje trumpai apibūdina iki 1944 m. klestėjusią liaudies skulptūrą ir jos katalikišką ikonografiją. Toliau autorė nagrinėja sovietinių metų liaudies skulptūrą, jos temų pasikeitimus, prasmes. Apie 1968 m. liaudies menininkams galutinai paaiškėjo, kad tautinės temos gali būti išreikštos tik mitų, folkloro, etnografijos kontekste arba primtinomis istorinėmis bei literatūrinėmis kategorijomis. Tokios temos parodose buvo eksponuojamos kartu su privalomomis, valstybinių institucijų reikalaujamomis – revoliucijos, klasių kovos, antiklerikalinėmis temomis. Kaip pažymi autorė, talentingi liaudies meistrai net ir tokiomis sąlygomis pajėgė sukurti daugialsuoksnėmis interpretacijomis persunktus darbus. Paminimi ir naujam žanrui – liaudies monumentalistikai reikšmingi ansambliai: Ablinga, „M. K. Čiurlionio kelias“, „Raganų kalnas“ ir kt.

Aptardama parodos eksponatus, A. Počiulpaitė pažymi, kad pokario metais mėgstamiausias vaizdavimo objektas buvo kaimo gyvenimas, kur vaizduojamas sėjantis sėjėjas, ariantis artojas. Šie siužetai turi tiesiogines sąsajas su šv. Izidoriaus siužetu (pvz., J. Ignoto „Sėjėjas“, kat. Nr. 4). Kiek plačiau aptariama literatūros iliustracija – I. Užkurnio darbas „Baltaragio malūnas“ (kat. Nr. 29), sukurtas pagal Kazio Borutos to paties pavadinimo romaną.

Autorė pabrėžia, kad eksponuojamų kūrinių autoriai yra gimę 1918–1940 metais, ir didelę įtaką jų kūrybai darė liaudies religinės skulptūros drožybos tradicija, todėl jiems buvo sunku prisitaikyti prie naujų temų. Galbūt todėl kai kurių autorių darbai labai jau primena šventuosius, kaip antai I. Užkurnio „Medkirtys“ asocijuojasi su tradiciniu Rūpintojėliu (kat. Nr. 10), A. Puškoriaus „Senukas“ (kat. Nr. 8) gali būti suprantamas kaip bet ku-

ris vyras šventasis. Kiti liaudies meistrai, kurdami humoristinės ar satyrinės tematikos darbus, rėmėsi istorija, treči – negatyviais folkloro elementų bruožais. Kaip pavyzdys pateikiamas velnių, turinčių panašumo su kai kuriais okupacinio režimo vadovais, vaizdavimas G. Jurėno kūryboje (kat. Nr. 30–34). Kiek ilgiau autorė apsistoja ties velnių tema liaudies skulptūroje, išskirdama Užgavėnių kaukes ir plačiau aptardama šią šventę.

Kaip rašo A. Počiulpaitė, 9-ojo dešimtmečio pabaigoje, prasidėjus nacionalinio atgimimo judėjimui, vėl pradėti statyti lauko paminklai su skulptūromis. Tuo metu populiariausi siužetai buvo Pieta, Marija Maloningoji ir ypač Rūpintojėlis, geriausiai išreiškę tų laikų nuotaikas. Rūpintojėlis, tradicinėje liaudies skulptūroje nebuvęs populiariausias, XX a. antrojoje pusėje tapo nacionalinio identiteto simboliu. Šis siužetas suteikia didelę interpretacijos laisvę. Tai atsispindi parodos eksponatuose. Pateikiama trijų autorių drožtų Rūpintojėlio skulptūrų analizė. I. Užkurnio Rūpintojėlis (kat. Nr. 22) vaizduojamas užsidenęs rankomis veidą, tarsi nebegalėtų pakelti šio pasaulio kančių. Meistras akcentuoja psichologinį ir emocinį skausmą. Priešingai I. Užkurnio darbui, A. Viluckis pabrėžia fizinę kančią, vaizduodamas išsekusį Kristaus kūną (kat. Nr. 24). J. Ignoto sukurtas Rūpintojėlis yra ne toks sielvartingas (kat. Nr. 17): už jo nugaros vaizduojamos žydinčios rožės, simbolizuodamos kankinystę, kartu teikia ir optimistiškesnį požiūrį į Lietuvos ateitį.

Autorės nuomone, ši paroda yra šiuolaikinės lietuvių liaudies skulptūros stilių apžvalga, atspindinti dvasinį ir meninį pokario patyrimą ir atskleidžianti skausmingus žingsnius link nepriklausomybės. Lyginant ankstyvesnių darbų naują pasaulietinę ikonografiją su vėlesnių darbų grįžimu prie tradicinės krikščioniškos ikonografijos, paaiškėja, kad liaudies menininkai buvo pajėgūs ugdyti savo ta-

lentą ir paveikti žiūrovus, nors ir buvo stiprus tradicijos pertrūkis (p. 22).

Milda Bakšys-Richardson straipsnyje „Lietuvių pakelės koplytėlės“ trumpai aptaria mažosios architektūros paminklų kilmę, puošybą, skulptūras. Autorė mažosios architektūros paminklus vadina bendru „pakelių koplytėlių“ vardu, tačiau nurodo, kad jos skirstomos į tris kategorijas: 1) lotyniškai kryžiai su koplytėlėmis kryžmų susikirtimuose, 2) koplytėlės, statomos ant žemės, 3) stogastulpiai (juos ji laiko pačiais populiariausiais). Tačiau iš toliau pateikto trečios kategorijos paminklų konstrukcijos apibūdinimo paaiškėja, kad autorė aprašo koplytstulpio konstrukciją, ir teigia, kad jis turi daug variantų. Matyt, ji stogastulpius ir koplytstulpius sujungia į vieną tipą. Ilgiau apsistoja ties geležinėmis viršūnėmis, jų simbolikos aiškinimu. Autorės nuomone, viršūnėse susilieja pagoniški ir krikščioniški simboliai. Aprašydama pasikeitusią padėtį po Antrojo pasaulinio karo, pažymi, kad liaudies menininkai turėjo užšifruoti savo kūrinų idėjas. Posūkis įvyko 1970 m., nusprendus atgaivinti lauko memorialinių paminklų tradiciją, suteikiant jiems naują turinį ir tikslus. Turinys turėjo būti pasaulietinis, o tikslas – įamžinti istorines ir mitologines temas ar kultūros asmenybes. Tuo laikotarpiu pradėti rengti liaudies meno seminarai. Kiek plačiau aprašomas Ablingos memorialas. Nurodoma, kad dabar drožyba vystosi dviem keliais: 1) atgaivinant tradicinę krikščionišką ikonografiją ir 2) toliau plėtojant pasaulietines temas.

Straipsnyje autorė pateikia duomenis ir iš savo atliktų lauko tyrimų Lietuvos kapinėse: antkapiniuose mediniuose paminkluose vyraujanti tema yra Rūpintojėlis, antra – Pieta. Ji išskiria du statinius, sukurtus 1977 m. Aukštaitijos nacionaliniame parke. Tai K. Gediminsko „Gamta“ ir J. Lukausko „Lietuvaitė“. Šių darbų nuotraukos spausdinamos prie straipsnio. Juos autorė pristato lietuvių meno nepažįstanciesiems auditorijai. Ji pateikia ir daugiau

nuotraukų iš kapinių, Ablingos ansamblio ir kt. Apibendrinama autorė teigia, kad pakelių koplytėlių tradicija, patyrusi radikalią formų kaitą, išliko ir, turėdama 200 metų istoriją, toliau tęsiasi kaip gyvybinga lietuvių meninė raiška.

Kataloginėje leidinio dalyje spausdinamos eksponuotų parodoje kūrinių nuotraukos. Pristatoma 13 žinomų autorių ir vienas nežinomas autoriaus darbas „Pieta“ (kat. Nr. 26). Kūriniai pateikiami su išsamia metrika, kurioje nurodomas autoriaus vardas ir pavardė, gimimo metai, gyvenamoji vieta, kūrinio pavadinimas (lietuvių ir anglų k.) ir sukūrimo metai, matmenys. Leidinio pabaigoje pateikiamas autorių ir jų darbų sąrašas, nurodant puslapius, kuriuose jie minimi, o iliustracijos puslapį nurodo juodo šrifto skaičius. Iš sąrašo matyti, kiek ir kokių darbų eksponuota. 55-ame puslapyje pateikiamas sąrašas kūrinių, kurie kataloge nuotraukomis neiilustruojami. Abiejuose sąrašuose atsispindi visa parodos panorama. Kataloginėje dalyje nuotraukos dėstomos pagal temas: 1) istorinės figūros (kat. Nr. 1–3); 2) kaimo gyventojai (kat. Nr. 4–13); 3) muzikantai (kat. Nr. 14–16); 4) krikščioniška tematika (kat. Nr. 17–26); 5) folkloro ir klasikinės literatūros personažai (kat. Nr. 27–29); 6) pagoniškos temos (kat. Nr. 30–42). Gausiausiai pristatoma pagoniškoji tematika: tai vaidilų, mitinių būtybių bei dievybių statulėlės, įvairiausi velnių atvaizdai bei Užgavėnių kaukės, sukurtos Alberto Žulkaus. Vienodai gausios ir kaimo gyventojų bei krikščioniškoji temos, kai kuriose skulptūrose subtiliai susipinančios (jau minėti J. Ignoto „Sėjėjas“ (kat. Nr. 4), primenantis šv. Izidorių, I. Užkurnio „Medkirtys“ (kat. Nr. 10) – Rūpintojėlį).

Gausiausiai eksponuota Ipolito Užkurnio skulptūrų (16 vnt., kataloge – 14 nuotraukų). Tai, anot A. Počiulpaitės, rodo, kad šis autorius yra gerbiamas ir vertinamas. Jo darbai atspindi daugelį pokario skulptūros temų, išskyrus humoristinius siužetus ir kaukes, kurių meistras sukūrė nedaug. Pagrindiniai I. Užkurnio kūrybos bruožai – ritmo, harmonijos tarp visumos

ir dalies jausmas, kuris išsiveržia vizualiai jaudinančiu ir metaforiniu kūriniu (p. 22).

Parodai eksponatus paskolino Lietuvių dailės muziejus Lemonte, išskyrus du: vieną, I. Užkurnio „Šv. Antaną“, parodai paskolino R. Saliklis, o kitą – nežinomo meistro „Pieta“ – prof. Alfredas Erichas Sennas. Lietuvių dailės muziejus Lemonte saugo per 100 šiuolaikinės liaudies drožybos paveikslų, tačiau veikia tik savaitgaliais ir pagal susitarimą, todėl nedaug kas jį žino ir lanko (daugiausia lietuvių kilmės amerikiečiai). Todėl ši paroda Medisone buvo puiki proga supažindinti platesnę Amerikos visuomenės dalį su šiuolaikine lietuvių drožyba.

Leidiny s skirtas kitataučiam skaitytojui, todėl jį reikia ir kitaip vertinti. Lietuvis, skaitydamas visus minėtus straipsnius, pastebės daug pasikartojančių vietų, tačiau užsieniečiui tai gali ir nekliūti, jis tik geriau įsidėmės esminius šiuolaikinės lietuvių liaudies skulptūros raidos bruožus. Visi straipsniai yra glaudžiai susiję su parodos eksponatais, išsamiai juos pakomentuodami ir paaiškindami, padeda atskleisti kūrinių specifines ir dažnai paslėptas prasmes. Todėl Amerikos žiūrovui ar skaitytojui nebus sunku suvokti šiuos kūrinius. Reikia tikėtis, kad ši paroda neliko nepastebėta ir, prof. B. Gordon žodžiais, sužadino žiūrovų jausmus bei praturtino juos dvasiškai.

Skaidrė Urbonienė

Mažosios architektūros paminklų geležinės viršūnės. Antkapiniai geležiniai kryžiai. Rinkinio katalogas. Skaidrė Urbonienė (sud.). Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2002. 218 p.: iliustr. (Etnografija. Metraštis. T. 12).

Lietuvos nacionalinio muziejaus Etnografijos skyriuje sukauptos smulkiosios

architektūros (terminas vartojamas kaip *mažosios architektūros* termino sinonimas, Bogušienė Virginija, Lagunavičius Alfonsas (red.). 1999. *Dailės žodynas*. Vilnius: Dailės akademijos leidykla, p. 263, 392) paminklų geležinių viršūnių ir antkapinių geležinių kryžių rinkinio katalogas nėra netikėta staigmena. Lietuvos kryždirbystės pripažinimas 2001 m. pasaulinės reikšmės nematerialaus paveldo šedevru paruošė palankią dirvą tokiam leidiniui atsirasti. Padidėjęs Lietuvos ir pasaulio visuomenės susidomėjimas kryždirbystės fenomenu skatina tiek mokslinių, tiek populiariųjų leidinių įvairiais šios temos aspektais atsiradimą. Muziejinių rinkinių publikavimas yra vienas iš būdų šiam poreikiui patenkinti. Jis ne tik pratęsia šiose kultūros įstaigose sukauptų relikto amžių, bet ir suteikia galimybę su jais susipažinti plačiai besidominčiųjų auditorijai.

Lietuvių smulkiosios sakralinės architektūros sudėtinė dalis – geležinės paminklų viršūnės yra sulaukusios nemažo tyrinėtojų dėmesio. Jos, kaip svarbi sakralinio ansamblio idėjinės ir architektūrinės kompozicijos dalis, yra nagrinėtos daugumoje memorialinių paminklų tyrinėjimams skirtų darbų. Atskirai jų meninė įvairovė pristatyta Lietuvos dailės muziejaus kataloge „Lietuvių liaudies geležinės kulto ir memorialinių paminklų viršūnės“ (Mikėnaitė Akvilė (sud.). 1971. *Lietuvių liaudies geležinės kulto ir memorialinių paminklų viršūnės*. Vilnius: Dailės muziejus) geležiniams kryžiams ir paminklų viršūnėms skirtoje albumo „Lietuvių liaudies menas“ knygoje (Stravinskas Antanas, Sakalauskas Mečislovas (sud.). 1992. *Lietuvių liaudies menas* 3. Vilnius: Vaga), Česlovo Kontrimo knygoje „Lietuvos geležiniai kryžiai“ (Kontrimas Česlovas. 1991. *Lietuvos geležiniai kryžiai*. Stravinskas Antanas (sud.). Vilnius: Mintis).

Katalogo „Mažosios architektūros paminklų geležinės viršūnės. Antkapiniai geležiniai kryžiai“ įvadas, parašytas jo sudarytojos Skaidrės Urbonienės, yra

koncentruotas šių tyrimų rezultatų apibendrinimas, sudarantis informatyvų kontekstą leidinyje pateiktam, Lietuvos nacionalinio muziejaus Etnografijos skyriuje sukauptam, geležinių kryžių ir paminklų viršūnių rinkiniui. Įvade lakoniškai pateikti kalvystės raidos bruožai, geležinių dirbinių plitimo sąlygos, pristatyti kalvių darbo specifikos ypatumai, paminėtos dirbinių autorystės ir datavimo problemos. Nemažai dėmesio skirta geležinių paminklų viršūnių meninei charakteristikai – formų tipologijai, ornamentikai ir simbolikai.

Įvado autorės teigimu, dažniausiai sutinkama geležinių paminklų viršūnių klasifikacija yra sudaryta ornamentikos pagrindu, tačiau „aiškiau ir paprasčiau būtų klasifikuoti pagal konstrukciją: kryžiaus formos viršūnės, saulės formos viršūnės, daugiakryžmės viršūnės, širdies formos viršūnės ir laisvos formos viršūnės“ (p. 11). Nemanau, kad pasirinktas klasifikacijos kriterijus išties yra tas, kurio pagrindu klasifikacija sudaryta. Konstrukcija kaip dalių sutvarkymas, daikto struktūra šioje klasifikacijoje neatsispindi. Joje labai aiškiai išskiriama „formos“ sąvoka, kuri atskleidžia tiek visos klasifikacijos, tiek kataloge pristatomų geležinių viršūnių apibūdinimo esmę – parentą rezultato (formas), o ne jo sandaros (konstrukcijos) suvokimą. Ta pati forma – išorinė daikto išvaizda, pavidalas gali būti išgaunama įvairiomis konstrukcijomis. Autorė, aptardama „kryžiaus formos“ viršūnes, rašo: „Jos būdavo dvejopos: su juostinės geležies kryžmėmis arba su ažūrinėmis“ (p. 11). Ji apibūdina du skirtingus konstrukcijos ypatumais paremtus būdus tai pačiai formai išgauti, kuriuos ir derėtų laikyti dviem skirtingais viršūnių tipais konstrukcijų įvairovė pagrįstoje klasifikacijos sistemoje. Manau, kad katalogo sudarytojos pasiūlyta smulkiųjų paminklų geležinių viršūnių klasifikacija būtų galima, (jei vertinimo kriterijumi būtų pasirinkta jų forma). Tačiau „geometrinių formų“ ar „trimituojančio an-

gelo formos“ viršūnės yra pernelyg skirtingų bruožų ir aiškių pavidalų, kad galėtų būti priskirtos tai pačiai „laisvos formos“ viršūnių grupei, kurios pavadinimas nekonkretus ir nieko nesako nei apie formą, nei apie jos konstrukciją.

Remdamasi pasirinkta geležinių viršūnių klasifikacija, įvade S. Urbonienė pristatė kataloge pateiktų paminklų viršūnių meninės kompozicijos ypatumus, atkreipė dėmesį į dažniausiai pasitaikančius ornamentikos motyvus ir simbolius, šiek tiek dėmesio skyrė regioninių geležinių viršūnių skirtumams.

Kadangi kataloge pateikti du rinkiniai – geležinių viršūnių ir antkapinių geležinių kryžių, įvade atskirai pristatyti dar ir kaltiniai bei lietiniai kryžiai. Pateikta lakoniška šių rūšių paminklų paplitimo apžvalga, atlikta apibendrinta tipologinė rinkinių sudarančių kaltinių kryžių charakteristika, trumpai pristatyti būdingiausi lietuvių Klaipėdos krašto paminklų bruožai. Įvadas baigiamas katalogo sudarymo principų apibūdinimu.

Kataloge pristatyta 331 kaltinė paminklų viršūnė iš visos Lietuvos (187 vnt. Žemaitijos, 78 vnt. Aukštaitijos, 47 vnt. Dzūkijos ir 19 vnt. Suvalkijos), 50 antkapinių kryžių ir 9 lietiniai paminklai. Jie sugrupuoti pagal etnografinius regionus. Etnografinio regiono medžiaga pateikta abėcėlės tvarka pagal rajonus, apylinkes, kaimus. Dauguma katalogo eksponatų yra su išsamiais metrikomis, tačiau naudotis jomis ne visada patogų dėl daugelyje vietų sukeistos numeracijos.

Katalogą pagyvena būdingų memorialinių paminklų – kryžių, stogastulpių, koplytstulpių ir koplytėlių nuotraukos. Parinktos unikalios, meniškos ir informatyvios Igno Končiaus, Adomo Varno, Juozo Petrulevičiaus, Stasės Bernotienės, Vlodo Barzdžiaus nuotraukos, tačiau metrikose nenurodyta jų saugojimo vieta ir negatyvų inventoriaus numeriai.

Leidinio pabaigoje pateikiama vietovardžių rodyklė.

Katalogo įvado santrauka išspausdinta lietuvių, anglų ir vokiečių kalbomis. Tai ne tik padidino jo vertę, bet ir padarė jį prieinamesnį Lietuvos kryždirbyste besidomintiems užsienio skaitytojams.

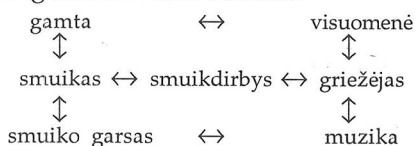
Ilona Burinskaitė

Gaila K i r d i e n ė. Smuikas ir smuikavimas lietuvių etninėje kultūroje. Vilnius: Kronta, 2000. 304 p., iliustr., žml., gaidos.

Džiugu, kad pagaliau sulaukėme Gailos Kirdienės solidžios monografijos „Smuikas ir smuikavimas lietuvių etninėje kultūroje“, parengtos pagal to paties pavadinimo humanitarinių mokslų etnologijos krypties daktaro disertaciją. Smuikui – vienam populiariausių klasikinių instrumentų ir jo pirmtakams pasaulio literatūroje skirta itin daug dėmesio. Yra išleistas ne vienas puikus albumas su garsių meistrų – Gasparo de Salo, A. Stradivarijaus, A. Amačio, A. Guarnerio ir kt. – pagamintų instrumentų nuotraukomis bei aprašais. Tuo tarpu Lietuvoje į smuikdirbių amatą, kaip ir į liaudies smuikininkus, iki šiol dar nebuvo atkreiptas reikiamas dėmesys. Todėl nenuostabu, kad profesionalių muzikantų (o kartu ir plačiosios visuomenės) sluoksniuose tebevyrauja nuomonė, esą liaudies smuikininkai – žemesnės kategorijos muzikantai savamoksliai, grojantys „nešvariai“, „kapotai“, neteisingai laikantys smuiką ir pan. Net lietuvių etnomuzikologinėje literatūroje į smuiką žiūrėta „įtariai“ pabrėžiant, „kad smuikas yra atneštinis ir klasikinis instrumentas“ (p. 5). G. Kirdienė, būdama profesionali smuikininkė bei etnomuzikologė, ėmėsi užduoties reabilituoti etninio smuikavimo tradicijas Lietuvoje – „atskleisti smuikininko ir smuikavimo vaidmenį lietuvių liaudies papročiuose, išsiaiškinti smuikavimo paskirtį ir prasnę“ (ten pat).

Viena iš paskatų imtis šios įdomios temos tapo pačios autorės sąlytis su etninio smuikavimo tradicijomis: jos senelis Mečislovas Strumila (1909–1964) buvęs savamokslis muzikantas, smuikininkas.

Monografijoje apibendrinami duomenys, užrašyti iš 651 lietuvių smuikininko (101 iš jų apklausė pati autorė). Dalis muzikantų (50) gimę dar XIX a., jauniausios kartos smuikininkai – per Antrąjį pasaulinį karą ir po jo, taigi knygoje analizuojamos, pasak autorės, bent kelių šimtų metų liaudies smuikavimo Lietuvoje ypatybės. Lietuvių tradicinį smuikavimą G. Kirdienė imasi tyrinėti kompleksiskai, remdamasi naujausia etnoinstrumentologijos tyrimo metodika. Anot žymių etnomuzikologų E. Emsheimerio ir E. Stockmanno, instrumentas turi būti tyrinėjamas atsižvelgiant į jo naudojimo kontekstą. Panašiai teigė ir vokiečių muzikologas R. M. Brandlis, pabrėždamas, kad „muzikinius ir etnologinius faktus sieja pirminis ryšys ir jie negali būti tyrinėjami izoliuotai“ (p. 7). Taigi G. Kirdienė, pritaikiusi E. Stockmanno metodiką, lietuvių smuikavimo tradicijų tyrimus grindžia tokia schema:

Ši schema detalčiau išskleidžiama atskiruose monografijos skyriuose: „Lietuvių liaudies smuikai“ (čia apžvelgiami smuikų ir jų strykų skirstymai, tipai, pavadinimai, smuikininkų pavadinimai, smuiko ir strykų dalys, derinimas, garso vertinimas ir pan.); „Lietuvių liaudies smuikdirbystės, smuikavimo tradicijos ir griežimo ypatybės“ (jame aptariamos giminės ir šeimos muzikavimo tradicijos, smuikininkų išsilavinimas bei profesija, mokymasis smuikuoti ir kt.); „Mitinės ir simbolinės smuikavimo prasmės“ (skyriuje bandoma ieškoti smuiko sąsajų su ikikrikščioniškąja pasaulėjauta ir mitologija bei krikščionibe) ir „Smuikavimo papro-

čiai“ (čia analizuojama smuikavimo vieta vestuvių, kalendorinių švenčių, jaunimo bendravimo ir kituose papročiuose).

Nors knygos pavadinimu apibrėžtas lokalinis – lietuvių etninės kultūros – objektas, G. Kirdienė neapsiriboja vien tik lietuvių smuikavimo tradicijų apžvalga bei analize, pakeliui įpina ir platų tarptautinį kontekstą. Jau monografijos pradžioje ji aptaria naujausias strykinio griežimo kilmės teorijas, pagal kurias aiškėja, kad „būtent strykinis griežimo būdas, o ne nuo seno Europoje žinomi styginiai instrumentai (pvz., lyros, fideliai), buvo perimtas iš Azijos“ (W. Bachmanas). Autorė žinomi ir A. Buchnerio 1995 m. tyrimų duomenys apie muzikinių strykinių lankų piešinius olose Pietų Afrikos Respublikoje (Keiptaune) ir Bulgarijoje (Rabišo oloje prie Biologračiko miesto), kurie leistų nukelti stryko išradimą į priešistorinius laikus (p. 32). Remdamasi įvairiomis žymių pasaulio etnomuzikologų teorijomis apie strykinius instrumentus, autorė iškelia smuiko paplitimo Lietuvoje prielaidas: smuiko pirmatai į Lietuvą galėjo patekti nuo X a. iki XII a. II pusės per skandinavų keliautojus vikingus bei rytų slavus; smuiko pirmatū, vėliau ir smuiko paplitimą Lietuvoje galėjo veikti ir Rytų, ir Vakarų Europos muzikos kultūros įtaka; dėl etninės kultūros savitumų atskiruose Lietuvos regionuose smuikas ir smuikavimas galėjo įgyti nevienodą paskirtį ir reikšmę (p. 8).

Monografijoje pateikti Lietuvos ir kitų šalių smuikavimo tradicijos duomenys ne tik vieni kitus papildo, bet ir patikslina kai kuriuos faktus. Antai faktas apie Dzūkijoje iš kiaulės užpakalinės kojos kauliuko gamintus stygų laikiklius iš pirmo žvilgsnio atrodo nereikšmingas, kol nežinome apie graikų tų pačių smuiko dalių vadinimą *kaulu* (gr. *kókkalo*) (p. 64). Įdomi lietuvių smuikdirbių informacija apie smuikų ir geldos bei klumpių skobimo panašumą autorės „patvirtinama“ faktu apie slavų šalyse dar XX a. skobtus geldos arba klumpės pavidalo fidelius, kurie ir vadinti minėtų daiktų pavadinimais (p. 67). Tokių

įdomių, netikėtų „bendratautinių“ duomenų knygoje apstu.

Daug vertingų pastabų G. Kirdienės sudėta į krūvą ir apie etninį smuikavimą. Pvz., pastebėta, kad lietuvių, kaip ir baltarusių, smuikininkai, norėdami smuiku pamėgdžioti gyvulių balsus, žemiau suderindavo apatinę stygą (*fis* arba *e* vietoj įprasto *g*) (p. 83). Liaudiško smuikavimo ypatybių sampratai ypač vertinga laikytina mintis apie bendrą „negražaus balso (garso)“ idealą Europos šokių muzikos tradicijoje (p. 86). Autorės minimi lietuvių smuikininkų vartoti griežimo terminai (*čirškinti, bryzinti, brūžyti, džiržginti, rėžti, užti, zysti* ir pan.) tarsi pailiustruoja vokiečių tyrinėtojo F. Hoerburgerio mintį apie pabrėžimą savybių, kurios „atrodydavo sužadinančios, įaudrinančios, beveik žeidžiančios ausį, bet jokia būdu ne estetiškai gražios“ (ten pat). Beje, suvokti liaudiško smuikavimo grožį skaitytojui turėtų padėti dar viena autorės cituojama minėto mokslininko mintis (p. 203): „Šokti skatina triukšmingas griežimas, o išdailintas tembras atitraukia nuo šokio ir priverčia klausytis“ (turbūt ne vienas mūsų yra patyręs jausmą, kad pradėjus griežti liaudies smuikininkui – savo srities žinovui, įvaldžiusiam šokių muzikai būtinus štrichus, „kjos pačios kilojasi“).

G. Kirdienės knyga, rodos, skirta smuiko žinovams ar bent jau instrumentinės muzikos bei liaudies instrumentų tyrinėtojams, tačiau peno apmąstymams, manyčiau, suteikia ir gretimų sričių – dainų bei šokių specialistams. Antai remiantis autorės pastebėta griežimo ir dainavimo pakaitomis (po punkta) tradicija (p. 109), galima būtų drąsiau pagrįsti sutartinių pakaitinio atlikimo (giedant ir pučiant dalytėmis) principą. Smuikininkų ansamblio pasiskirstymas *pirmuoju-trečiuoju balsais* artimas homofoninio dainavimo tradicijos principams, senovinis *bosijimas* atitinka kai kurių regionų dainininkų žemiausio balso pritarimo būdą. Homofoninio dainavimo tradicijoje žinomas ir G. Kirdienės

aprašytasis retesnis pritarimas tercijos arba sekstos intervalu aukščiau vedančio balso (p. 110). Pagaliau pats „nešvaraus“, „grubaus“ griežimo principas labai artimas įvairių Europos tautų (baltarusių, ukrainiečių, bulgarų, serbų, albanų, rumunų ir kt.) „šiuurkščiam“, „rėksmingam“ dainavimui (jis kaip priešprieša naujesniam „švariam“, „maloniam ausiai“ dainavimui būdingas tik senajam atlikimo stiliui). Faktas apie Valkininkuose XIX a. gyvavusį paprotį iš bažnyčios parsineštą komunią „dėti smuikan“ tikintis, kad smuiko balsas pagerės (p. 119), pagal prasmę atitiktų Serbijoje žinomą paprotį iš bažnyčios varpo (varpelio) girdyti mergaites norint, kad jų balsai būtų skambūs. Vertingi autorės pastebėjimai apie griežimo pavieniui ir ansamblyje skirtumus (vienas smuikininkas stengiasi į melodiją įterpti kuo daugiau puošmenų, o grojant keliese – išryškinti pagrindinę melodiją, kuri dažnai atliekama *detašė*) tiktų ir vokalinės muzikos solinio bei grupinio atlikimo specifikai.

Kaip kai kuriose kitose solidžiose monografijose, taip ir šioje pasitaiko tam tikrų nelogiškumų, viena kitai prieštaraujančių vietų. Antai knygos pradžioje autorė teigia: „Nors daugiausia yra vienu smuiku pagriežtų kūrinių (apie 85% visų įrašų), šis santykis neatitinka tikrųjų muzikavimo tradicijų, kadangi įrašinėta studijose (bet tai ne motyvacija, juk studijose įrašinėjamos ir kapelos. – D. R.-V.) ar svečiuojantis pateikėjų namuose, bet ne autentiškų papročių situacijose“ (p. 31). Šio sakinio logikos, manyčiau, neatitinka kitos autorės mintys: „<...> svarbu pabrėžti, kad Dzūkijoje, Suvalkijoje, Rytų Aukštaitijoje ilgiausiai smuikuota pavieniui, o ne ansambliuose <...>“ (p. 102); „<...> XX a. pradžioje gimę dzūkų pateikėjai teigė, kad jų tėvai net ir vestuvėse grieždavo vienu smuiku <...>“ (p. 109); „Lietuvoje, kaip ir kitose Europos šalyse, per įvairias liaudies šventes neretai griežia vienu smuiku <...>“ (p. 128); „Šiuose papročiuose (per Užgavėnes, lalaujant per Velykas – D. R.-V.)

ilgiausiai (Rytų Lietuvoje – iki XX a. 6-ojo dešimtmečio) griežta vienu smuiku“ (p. 132). Kitoje knygos vietoje teigiama: „Anksčiau šokėjai šokdavo ant aslos su klumpėmis, jų sukeliamas triukšmas smuikavimą nustelbdavo. Todėl Rytų Lietuvos ir Dzūkijos smuiko šokių muzikoje, palyginti su kitomis Lietuvos etnografinėmis sritimis, ypač ryškus ritminis pradai“ (p. 107), tačiau, kaip žinoma, klumpės buvo paplitusios Žemaitijoje ir Užnemunėje!

Smuikavimo tradicijai skirta knyga maloniai nustebina temų gausa bei tyrimo išsamumu ir kruopštumu, tačiau, mano galva, ne visos dalys yra lygiavertės. Kai kuriose jų esama tam tikro „pritempimo“, matyt, dėl duomenų stokos. Antai smuikavimas vestuvių papročiuose išnagrinėtas detalai, o pvz., krikštynų, vardynų – labai skurdžiai (galbūt autorei vertėjo konstatuoti šių švenčių smuikavimo tradicijų skurdumą ar tiesiog nebuvimą, o ne bandyti „atkurti“ nesamą tradiciją). Tas pat pasakytina apie kai kuriuos kalendorinių švenčių papročius. Be to, autorė ne visur atskiria, kurie papročiai tiesiogiai (sinkretiškai) susiję su senąja smuikavimo tradicija, kurie – vėliau „susipynę“. Pvz., G. Kirdienė (pasiremddama pavienių pateikėjų miglotomis pastabomis) spėja, kad smuiku galėta pritarti ir sūpuoklinėms dainoms (p. 186), ir paruginėms giesmėms (p. 188). Tačiau tai prieštarauja ypatingam šių dainų atlikimo intensyvumui, t. y. būtent vokalinio garso (beje, abiem atvejais – moterų balsu) magijai. „Mitinėje“ dalyje, manyčiau, vietomis nevisiškai pagrįstai sureikšminamas smuikininkas (prilyginant jį šamanui), smuikas bei griežimas smuiku (paskiri autorės argumentai smuiko garso magijos naudai lygiai taip pat galėtų būti pritaikyti ir kitam instrumentui), nors dalis prielaidų įdomios ir įmanomos, pvz., „tai leidžia daryti išvadą, kad jau pats griežimas smuiku, jei tam tikras kūrinys ir nebuvo tradicijos nustatytas (arba buvo pamirštas), galėjo turėti apeiginę paskirtį ir simbolinę prasmę“ (p. 203).

G. Kirdienės monografija pretenduoja į išsamų visos Lietuvos smuikų, smuikdirbių ir smuikininkų sąvadą. Knygoje bandyta suregistruoti visuose muziejuose, archyvuose ir privačiose kolekcijose esančius smuikus, detalai aprašyti jų išvaizdą, gamintojus ir pan., surašyti ir bent trumpai skaitytojui pristatyti visų regionų smuikininkus. Mano galva, būtų buvę naudinga skaitytojui pateikti ne tik smuikininkų, bet ir užrašytojų rodyklę – matytume kiekvieno jų indėlį į smuikavimo tradicijos fiksavimą ir tyrinėjimus. Beje, į knygą pateko toli gražu ne visi Lietuvos smuikininkai (vien iš man žinomų griežikų nepaminėti broliai Puvačiauskai iš Margionių k., Marcinkonių apyl., broliai Lauciai iš Laukuvos apyl. ir kt.), tačiau tai ne priekaištas autorei, o veikiau įrodymas, kad lietuvių etninio smuikavimo tradicijos dar turtingesnės nei iki šiol manyta. Gaila, kad tokioje svarbioje lietuvių etninei kultūrai knygoje mažai tėra griežikų nuotraukų (matyt, tai nulėmė lėšų stygius). Ši solidi monografija neabejotinai turėtų būti išversta į užsienio kalbą (as) – tuomet ji įsilietų į bendrus Europos smuikavimo tradicijos tyrinėjimus. Tiesa, knygoje yra nemažai smulkių klaidelių (neteisingai pateiktos kai kurių užrašytojų pavardės, p. 129 nurodyta ne ta nuotrauka – turėtų būti ne 36, o 35 ir pan.), tačiau jos lengvai ištaisomos.

Manyčiau, kad G. Kirdienės knyga pritrauks platų skaitytojų ratą – etninės muzikos tyrinėtojus, tautosakininkus, folkloro ansamblių ir liaudies muzikos kapelų vadovus, „eilinius“ muzikantus, taip pat jaunuosius smuikininkus – muzikos mokyklų moksleivius. Pastarieji, perskaite knygą, ne tik sužinos daug įdomaus ir netikėto apie smuiką – „grynai klasikinį“ instrumentą, bet galbūt patikės ir savo griežimo magine galia. Tikėkimės, kad G. Kirdienės monografija iš esmės pakeis iki šiol vyravusį (bent jau tarp profesionalių muzikantų) skeptišką požiūrį į liaudišką smuikavimo tradiciją.